

NOTES AL VOLTANT D'ALGUNES CERÀMIQUES MEDIEVALS DE CENTCELLES

Joan Menchon i Bes

En el número 12 d'*Estudis de Constantí* publicarem un breu article sobre Centcelles en època medieval, a partir de la documentació històrica i del que es desprèn de l'informe de les excavacions realitzades per l'Institut Arqueològic Alemany editat el 1966 (MENCHON 1996. SCHLUNK/HAUSCHILD 1966).

Val la pena recordar les dades històriques que tenim sobre Centcelles en aquest període (MENCHON/FUENTES 1995). La primera menció és la donació de *Centumcellas* al monestir de Ripoll per part del comte Sunyer: "*Et in alio loco in ipsa marcha juxta civitatem Tarragonam locum quem vocant Centumcellas cum milliarios quatuor in giro, decimis et primitiis et cum exiis et regressiis suis, et cum omne libertate*" (PETRO DE MARCA app XLVI).

El document, anomenat *Gesta*, es datava el 888, quan es consagrà l'església del monestir. Per Valls-Taberner i per Udina, és una interpolació del segle XII (UDINA 1951, 108). Per Abadal, és del 982 i respon a la idea de fer una llista de béns per recaptar el precepte del rei Lotari (ABADAL 1958, 134-135). Albert Benet, fa alguns anys, va manifestar que la donació realment és del comte Sunyer, el qual va conquerir Tarragona⁽¹⁾ entre el 941 i el 942 (BENET 1988, 55-61).

(1) Benet ens diu que "*el fet que el comte Sunyer conquerís la ciutat de Tarragona no vol dir que repoblés tot el territori. Sembla que només es va atermenar fins al riu Francolí. Aleshores es comprèn aquesta imprecisió que consta en la donació de l'alou de Centcelles amb quatre milles al voltant, ja que la zona no estava ben delimitada*". Posteriorment Ripoll va voler fer valer els seus drets, fins que va aconseguir una sèrie de compensacions.

El 1151 es cita l' *ecclesia de Sent Seles* en un judici entre l'arquebisbe Bernat Tort i Guillem i Robert d'Aguiló, fills de Robert d'Aguiló (VILLANUEVA app XXIII, 280-283). A l'anomenada butlla d'Anastasi II (1154) s'esmenta com *ecclesiam Centumcellis* (BLANCH 1951 vol I, 90-91; MORERA s/a, 198-202), i a la de Celestí III, com *ecclesiam Cetum Selli* (1194).

L'església de Sant Bartomeu es cita el 1279 a la relació de la dècima de les parròquies. El 1362, Francesca, esposa de Francesc Arcs, hi va fer una deixa testamentària de 12 diners. Durant els moments difícils del segle XIV, la gent de Centcelles es refugiava a Constantí. A partir d'aquest segle, l'assentament per pes davant d'aquesta població i al segle XV Centcelles ja es cita com a part de Constantí. Al fogatge de 1515 hi consta una sola família (CORTIELLA 1981, 107 i 116)

LES CERÀMIQUES MEDIEVALS DE CENTCELLES

Dèiem en l'article *d'Estudis Constantinencs* núm. 12 que les excavacions de l'Institut Arqueològic Alemany es van centrar bàsicament en el període romà, encara que es van documentar una sèrie d'estructures i nivells d'època medieval (SCHLUNK/HAUSCHILD 1962, 46, 53; SCHLUNK 1966; MENCHON 1996, REMOLÀ 1998).

L'any 1962 Niemeyer i Rüger van fer un estudi ceràmològic, publicat al *Madridrer Mitteilungen*, on donaven a conèixer algunes peces d'època medieval, en concret olles de ceràmica grisa, de les quals oferien alguns paral·lels a la ciutat de Tarragona (núm. 47, 48, peces senceres, 49, 50,51, vores, 52, 53 de Tarragona) (NIEMEYER/RÜGER 1962, 101-118, làmina 1)

No tenim, que sapiguem, cap altre treball sobre les ceràmiques medievals de Centcelles, tot i que tenim constància que el Dr. Manuel Riu i Riu les va estudiar ara fa trenta anys. En efecte, al seu llibre *L'arqueologia medieval a Catalunya*, en parlar de la ceràmica medieval catalana, ens diu (RIU 1989, 148):

"En canvi, la troballa de dues monedes, una de segona meitat del XII i l'altra de la primera meitat del XIII, amb ceràmica grisa en el reomplent d'unes sitges, permeté l'equip de l'Institut Arqueològic Alemany que treballà a Centcelles (Tarragona) de datar en aquest període la ceràmica, exposant-la a una vitrina en l'interior de l'església de Sant Bertomeu, temple parroquial del poblet de repobladors erigit el costat de les runes romanes. Aquesta ceràmica medieval de Centcelles és de pasta grisa fosca compacta, amb vores sortides i formes bicòniques de coll alt sortit, amb brocs, vores lobulades i decoració d'ungulacions, línies rectes horitzontals i línies sinuoses en ziga-zaga, a la part superior de la panxa i al voltant del coll. Cal assenyalar també la finesa de les vores doblades i dels llavis tallats en angles rectes, pròpies d'un bon torn i d'un treball artesà acurat, que amb el temps es simplificaria en augmentar la producció i la demanda"⁽²⁾

(2) Aquesta dada s'hauria de posar en relació amb aquesta cita del prof. Schlunk: "Aparecieron, a unos 70 centímetros de profundidad, en el terreno virgen, los restos de la parte inferior de un muro medieval de piedra seca y, además tres grandes silos que estaban llenos de piedras. Entre las piedras de relleno de uno de los silos se encontraron fragmentos de cerámicas que permitieron reconstruir vasijas enteras de una cerámica gris negruzca del siglo XII i XIII. En otro silo se encontró una modena de plata de Alfonso II de Aragón" (SCHLUNK 1966, 168).

A la nota que acompanya el text, ens diu: "Agraïm les facilitats atorgades l'octubre de 1969 per a l'estudi d'aquests materials al petit museu de Centcelles".

L'any 1996 ingressaren al Museu Nacional Arqueològic de Tarragona una sèrie de caixes de ceràmiques procedents de les excavacions de l'Institut Arqueològic Alemany a la vil·la de Centcelles. El conjunt, petit quant al nombre d'individus, és una mostra interessant dels materials medievals dels segles XII-XIV. Per desgràcia, ens manquen referències més precises sobre la posició estratigràfica i la localització en les excavacions, ja que n'esperem encara la publicació definitiva.

Passem ara a donar una ullada, un primer tast, als materials més interessants:

Caixa número 1

Siglat: Cent 136. – 1.0 - 1.2

La caixa conté una sèrie de fragments informes de ceràmica grisa medieval, vidrada verda, melada i 2 bocins de marbre. Les formes que comentem són:

Número 1: 2 fragments de panxa, carena i vora d'una olla de ceràmica oxidada, de pasta de color marró i vidriat del mateix color a l'interior. Vora sortint, llavi arrodonit, cos bicònic amb carena sinuosa. Com a decoració, una incisió a la part superior de la panxa. Diàmetre de la boca de 20 cm (làmina 2,1).

Número 2: 2 fragments de panxa, carena i vora d'una olla de ceràmica oxidada, de pasta de color marró i vidrat del mateix color a l'interior, amb gotasses vidriats a l'exterior. Vora sortint, llavi pla amb lleugera depressió per posar-hi una tapadora. Com a decoració, incisions a la part superior de la panxa. Diàmetre de la boca de 18,8 cm (làmina 2,2)⁽³⁾.

Número 3: fragment de panxa, carena i vora d'una olla de ceràmica reduïda, amb vidriat verd a l'interior. Vora sortint, llavi apuntat. Com a decoració, incisió en ziga-zaga a la part superior de la panxa. Diàmetre de la boca de 14,8 cm (làmina 2,3).

Número 4: fragment de coll i vora d'una olla de ceràmica reduïda. Vora sortint, llavi arrodonit. Diàmetre de la boca de 12,4 cm (làmina 2,4)

Número 5: fragment de fons, cos, vora i ansa de cassola de ceràmica vidriada verda a l'interior i de cocció oxidant. Carena diferenciada a mig cos, vora entrant i llavi arrodonit, l'ansa arrenca just sota la carena i s'uneix al cos per sota del llavi, és de secció arrodonida. Diàmetre de la boca de 29 cm (làmina, 3, 5).

Número 6: fragment cos i vora de gibrell de ceràmica oxidada amb vidriat interior melat. La paret és recta amb lleuger engruiximent sota el llavi, que és de secció rectangular amb bisellat superior a interior i exterior, i a l'interior hi ha un ressalt lleugerament apuntat (làmina 3.6).

Número 7: fragment de fons de ceràmica vidriada blanca de pasta oxidada amb presència de *xamota*. Pertany a una forma tancada de ceràmica vidrada de producció catalana. Peu de galeta amb diferenciació respecte al fons del vas, de base convexa (làmina 3.7).

(3) Hi ha un altre individu de característiques similars que no es presenta en aquest assaig.

Caixa número 2

Siglat: Cent 136. – 1.2-1.6

En aquesta caixa hi ha una sèrie de fragments de ceràmica grisa medieval, junt a ceràmica vidriada indeterminada, vidriada marró, verda, un os i ceràmica romana.

Número 8: 14 fragments de cassola de ceràmica oxidoreduïda amb vidriat marró vermellós interior. Base lleugerament convexa, carena baixa poc pronunciada, vora recta i llavi arrodonit. De la base surt una ansa de cinta que s'uneix a la peça a l'alçada de la vora. Diàmetre de la vora de 25,4 cm (làmina 4,8).

Número 9: 4 fragments de panxa, coll i vora d'una olla de ceràmica oxidoreduïda amb vidriat interior marró i gotasses a la cara exterior. Panxa globular o bicònica, arrodonida amb decoradó d'una incisió, coll curt, vora sortint i llavi arrodonit. Diàmetre de la vora de 20,8 cm (làmina 4,9).

Caixa número 3

Siglat: Cent 148. – 0.85-1.0

Dins el contenidor hi ha algunes peces de ceràmica romana, com *imbrices*, metall, àmfora ibèrica, ceràmica grisa medieval i carbonets. Destaquem:

Número 10: 2 fragments de fons, cos i vora d'una cassosa de ceràmica oxidoreduïda amb vidriat verd interior. Base plana i fons lleugerament convex, carena alta poc pronunciada, vora entrant i llavi arrodonit i lleugerament apuntat, ansa de cinta que neix al terç inferior del cos i s'uneix a la peça a la carena. Diàmetre de la boca de 24 cm (làmina 5, 10).

Número 11: fragment de vora d'una petita olla de ceràmica grisa medieval. Vora exvasada, llavi de secció romboïdal. Diàmetre de la vora de 12,4 cm (làmina 5, 11).

Caixa número 4 (número 2071)

Siglat: Cent 136. – 1.1

Número 12: 2 fragments de vora de gibrell de ceràmica oxidada de color vermell amb inclusions de *xamota* i amb vidriat melat clar a l'interior. Vora penjant, llavi engruixit tendent a la forma rectangular, amb carena a la unió amb l'interior. Diàmetre de la vora de 38 cm (làmina 6, 12).

Número 13: 2 fragments de cos i carena d'una olla de ceràmica grisa amb vidriat verd fosc interior i gotasses a l'alçada del coll, exterior decorat amb un pentinat en ziga-zaga (làmina 6, 13).

Número 14: 3 fragments de vora, coll i cos d'una olla de ceràmica grisa. Conserva la part superior de la panxa, coll curt i vora sortint, amb llavi de secció romboïdal, amb engruiximent al centre i lleugera depressió a l'interior per posar-hi una tapadora. Diàmetre de la vora de 16,6 cm (làmina 6, 14).

Número 15: fragment de fons convex d'una olla de ceràmica grisa (làmina 6, 15).

Caixa número 5 (número 2054)

Siglat: Cent 148. – 0.8-0.9

Dins la caixa hi ha diferents fragments de ceràmica romana, dos *imbrices* i ceràmica vidriada marró. S'han estudiat les següents peces:

Número 16: fragment de vora d'una olla de ceràmica grisa. Vora sortint, llavi de secció rectangular amb visera i depressió interior per a una tapadora. Diàmetre de 26,8 cm (làmina 7, 16).

Número 17: 2 fragments d'una olla amb vessador o gerro de ceràmica grisa. Presenta un coll mitjà-alt, amb vora lleugerament sortint i llavi arrodonit, broc format per un pinçament de la vora. Diàmetre de la vora de 9,8 cm (làmina 7, 17).

Número 18: fragment de paret d'olla de ceràmica grisa amb decoració de meandres paral·lels i acanalada (làmina 7, 18).

Caixa número 6 (número 112)

Caixa sense referències en la qual hi ha ceràmica d'època romana. En destaquem un fragment de *terra sigillata* grisa paleocristiana (DSP) amb el siglat C 192. Bona part de les ceràmiques medievals que presentem mostren, com en el cas de l'esmentada ceràmica paleocristiana, un número de siglat en tinta blanca. Entre les peces medievals, cal fer esment de:

Número 19 (inv. núm. 359): fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora una mica sortint i llavi arrodonit. Diàmetre de la vora de 19,8 cm (làmina 8, 19).

Número 20 (inv. núm. 112): fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint, llavi engruixit i depressió interior per posar-hi una tapadora. Diàmetre de la vora de 15, 2 cm (làmina 8, 20).

Número 21 (inv. núm. 355): fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint, llavi lleugerament apuntat. Diàmetre de la vora de 16,2 cm (làmina 8, 21).

Número 22 (inv. núm. 311): fragment de panxa i vora d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint i llavi arrodonit. Diàmetre de la vora de 13,8 cm (làmina 8, 22).

Número 23 (inv. núm. 259): fragment de panxa i vora d'olla de ceràmica grisa, Vora sortint amb coll molt curt, llavi arrodonit. Exteriorment està polida, a la manera d'un espatulat o brunyit. Diàmetre de la vora de 12,2 cm (làmina 8, 23).

Número 24 (inv. núm. 194): fragment de vora d'olla de ceràmica grisa, de vora recta i llavi engruixit. Diàmetre de la vora de 13,8 cm (làmina 8, 24).

Número 25 (inv. núm. 2): fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint i llavi de secció rectangular (làmina 9, 25).

Número 26 (inv. núm. 212): fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint i llavi engruixit i apuntat, acanalada sobre el llavi (làmina 9, 26).

Número 27 (inv. núm. 216): fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint i llavi arrodonit (làmina 9, 27).

Número 28 (inv. núm. 194): fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint i llavi de secció rectangular amb visera (làmina 9, 28).

Número 29 (inv. núm. 231): fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint i llavi de secció arrodonida (làmina 9, 29).

Número 30 (inv. núm. 259): fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint i llavi de secció arrodonida (làmina 9, 30).

Número 31 (inv. núm. 337): fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora gairebé recta i llavi de secció arrodonida, lleugerament engruixit (làmina 9, 31).

Número 32 (inv. núm. 301): fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint i llavi de secció plana (làmina 9, 32).

Número 33 (inv. núm 361): fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint i llavi de secció plana amb enguixament a la cara exterior (làmina 9, 33).

Número 34 (inv. núm 363): fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint i llavi de secció arrodonida amb lleugera acanaladura a la cara exterior (làmina 9, 34).

Número 35 (inv. núm 373): fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint i llavi de secció apuntada (làmina 9, 35).

Caixa número 7

Siglat: Cent 105. – 15-16, 1.0-2.3

Dins la caixa que conté les peces que ara es ressenyen, hi ha un important conjunt de fragments de ceràmica grisa, junt a peces d'època romana, a més d'un *pondus*, *imbri-ces*, una pedra polida i un os. Fem esment de:

Número 36: 2 fragments de vora i cos d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint i llavi vertical de secció apuntada, amb depressió interior per a una tapadora, sobre la carena presenta una decoració incisa de dues bandes paral·leles i unguilacions a l'interior. Diàmetre de la vora de 14,6 cm (làmina 10, 36).

Número 37: 2 fragments de vora i cos d'olla de ceràmica reduïda amb vidriat verd a l'interior. Cos arrodonit, coll una mica alt i vora sortint amb llavi arrodonit. Diàmetre de la vora de 20,8 cm (làmina 10, 37).

Número 38: fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint i llavi vertical de secció arrodonida, amb depressió interior per a una tapadora. Diàmetre de la vora de 18,6 cm (làmina 10, 38).

Número 39: fragment de paret d'olla de ceràmica reduïda amb vidriat verd interior, decorada amb dues bandes incises dins les quals hi ha una sèrie de creus o aspes (làmina 10, 39).

Número 40: fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint i llavi de secció apuntada (làmina 10, 40).

Número 41: fragment de vora d'olla de ceràmica grisa. Vora sortint i llavi vertical de secció apuntada, amb depressió interior per a una tapadora. Diàmetre de la vora de 10,4 cm (làmina 10, 41).

Número 42: fragment de vora de gibrell de ceràmica oxidada amb vidriat verd melat a l'interior. Vora penjant i llavi ametllat. Diàmetre de la vora de 37 cm (làmina 10, 42).

Número 43: 6 fragments de fons, cos i vora d'un *ataïfor* o safa de ceràmica oxidada amb vidriat verd clar a l'interior. Vora recta i llavi de secció triangular arrodonida. Exteriorment està decorada amb dos grups de canals paral·leles just sota el llavi i al terç superior del cos, mentre que a l'inferior hi ha una altra canal. Els bocins en què esta trencada estan perforats per a una reparació d'antic. Diàmetre de la vora de 36,2 cm (làmina 11, 43).

CONSIDERACIONS

En primer lloc, hem de fer constar que el conjunt de ceràmiques sobre el qual s'ha realitzat aquesta primera aproximació no ens permet ara per ara, més quan l'excavació no s'ha publicat de manera definitiva, fer un estudi més exhaustiu del període medieval de Centcelles, ni tampoc aprofundir en el coneixement ceramològic.

Amb tot, les característiques de les peces les fan interessants per si mateixes, més quan s'està encetant l'estudi de les sèries de ceràmica medieval de les comarques tarragonines. Una primera comparació de les peces de Centcelles amb les de la ciutat de Tarragona (contextos de l'Hospital de Santa Tecla, Rambla Vella 10 i Seminari Pontifici), ens permeten de fer una primera aproximació cronològica (MACIAS/ MENCHON/ MUÑOZ 1997) que porta a inserir-les en un context ceràmic entre els segles XII i XIV. Hi ha un clar predomini de les olles de ceràmica grisa i vidriat verd, i al seu costat alguns individus classificables com a cassoles o greixoneres i gibrells. Per contra, hi ha la presència de ceràmica de servei de taula, en concret produccions conegudes com pisa blanca i ceràmica verda i morada, la blava és molt escassa, tan sols un fons de pisa catalana, que hem de relacionar amb una forma tancada (número 7).

Els materials de la caixa 1 (làmina 2, números 1-7) corresponen a sèries ceràmiques datables a la baixa edat mitjana. L'esmentada peça de pisa blanca (número 7) ens porta clarament al segle XIV, així com algunes olles de ceràmica vidriada verda (números 2 i 3), o una vora de gibrell (número 6). La cassola o greixonera número 5 té paral·les al segle XIV. Una cronologia similar, i fins i tot un xic anterior, es pot precisar per la greixonera i la vora d'olla grisa de la caixa 3 (números 10 i 11).

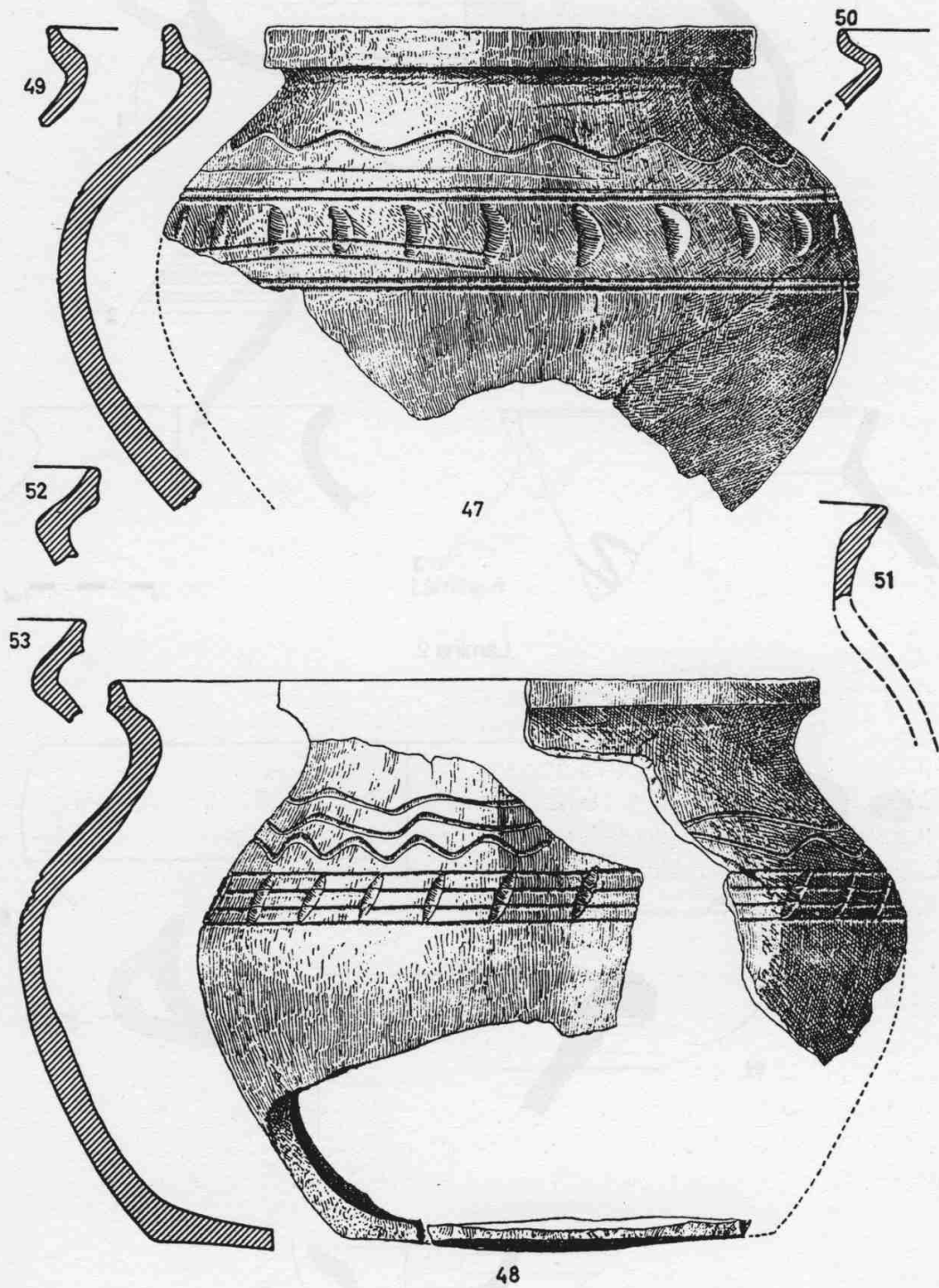
Les ceràmiques de la caixa 4 es poden fixar en els segles XII i XIII, especialment pel perfil de l'olla de ceràmica grisa número 14 i del gibrell número 12. Una cronologia similar ens ofereixen les caixes números 5 i 6. En aquestes, una sèrie de perfils de ceràmica grisa tenen una cronologia més àmplia, fins i tot amb paral·lels en jaciments altmedievals. La caixa 7 mostra materials assimilables a una datació tant entre els segles XII i XIII (olla número 36, 38, gibrell número 42) com del XIV (olla número 41).

Especial menció es mereix l'*ataïfor* o safa de la caixa 7 (número 42). Es tracta d'una peça de servei de taula de filiació andalusina. És una peça molt interessant tant per les característiques com pels forats que mostren una reparació d'antic. Segurament, com que era una peça importada, i per tant d'un cert luxe en el context en el qual ens trobem, faria que un cop trencada, es reparés. Es pot datar cap al segle XIII, relacionant-la amb sèries d'època tardoalmohade (CRESSIER et alii 1992, NAVARRO 1986).

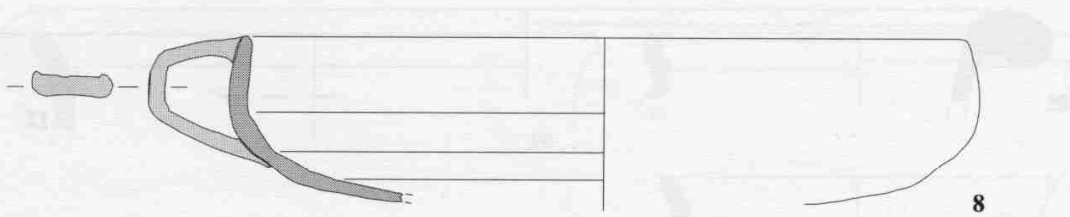
El conjunt ceràmic aquí exposat és una mostra ceramològica dels segles XII-XIII, amb algunes peces, menys, del segle XIV. Aquesta cronologia, basada en paral·lels ceràmics propers, Tarragona, i en la troballa, com ens diuen Schlunk i Riu, d'alguns individus de ceràmica grisa amb monedes, ens permet conèixer una mica millor el panorama ceramològic de les comarques tarragonines en aquest període, tema en el qual estem treballant d'un temps ençà. Per altra banda, l'escassa presència de material ceràmic baix-medieval pot apuntar a la pèrdua de pes de l'assentament de Centcelles a favor de Constantí al llarg de la baixa edat mitjana. En aquest sentit, les excavacions realitzades entre 1996 i 1997 sembla que van en aquesta direcció (REMOLÀ 1998).

BIBLIOGRAFIA

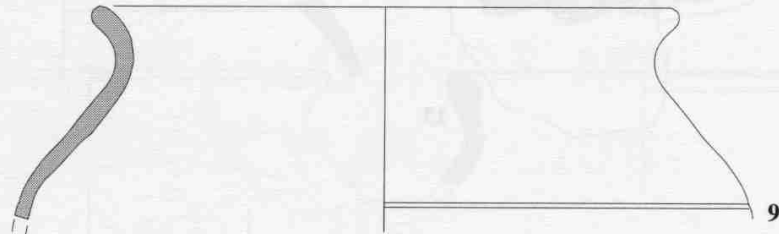
- ABADAL, R. d' 1958: *Els primers comtes catalans*. Barcelona.
- BENET, A., 1988: "La donació de Centcelles al monestir de Ripoll". *Quaderns d'Història Tarraconense VII*, Tarragona, 55-61.
- BLANCH, J. 1951: *Arxiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i primada de Tarragona*. Tarragona, vol I i II.
- CORTIELLA, F. 1981: *Història de Constantí*. Tarragona.
- GRESSIER, P. et alii 1992: *La cerámica tardo almohade y los orígenes de la cerámica nasrí*. Quaderns de Ca la Gran Cristiana 11 Palma de Mallorca.
- HAUSCHILD, Th./ ARBEITER, A. 1993: *La Vil.la romana de Centcelles*. Barcelona.
- HAUSCHILD, Th./ SCHLUNK, H. 1986: *La vil.la romana i el mausoleu constantinià de Centcelles*. "Forum, temes d'història i d'arqueologia tarragonines" núm 5.
- MACIAS, J. M./ MENCHON, J./ MUÑOZ, A. 1997: "Ceràmiques medievals a Tarragona. Aproximació al seu coneixement". *Taula rodona. Ceràmica medieval catalana*. Barcelona, Servei de Patrimoni Arquitectònic Local, 15-16 de novembre de 1994, Barcelona, Quaderns Científics i Tècnics 9, 71-88.
- MENCHON, J. 1996: "Sobre el Centcelles medieval. Algunes notes". *Estudis de Constantí* núm. 12, 15-26.
- MENCHON, J./ FUENTES, M.M. 1995: "Constantí. Sant Bertomeu de Centcelles". *Catalunya Romànica*, vol XXI, "El Tarragonès, el Baix Camp, l'Alt Camp, el Priorat, la Conca de Barberà", 1995, 56-57.
- MORERA, E. 1897: *Tarragona Cristiana. Historia del Arzobispado de Tarragona y del territorio de su Provincia (Cataluña la Nueva)*. Por... vol 1, Tarragona.
- MORERA, E. s/a: *Geografía General de Catalunya. Provincia de Tarragona*. Barcelona.
- NAVARRO, J. 1986: *La cerámica islámica en Murcia*. vol. 1, Murcia.
- NIEMEYER, H. G./RÜGER, Ch. 1962: "Vorbericht über Die Arbeiten in Centcelles 2. Die Keramik der Grabungen 1959-1961". *Madridrer Mitteilungen* núm 3, 101-118.
- PETRO DE MARCA 1688: *Marca Hispanica sive Limes Hispanicus*. París.
- REMOLÀ, J. A. 1998: "Recents intervencions arqueològiques a Centcelles (1996-1997)". *Estudis de Constantí* núm. 14, 29-60.
- RIU, M. 1989: *L'arqueologia medieval a Catalunya*. Barcelona.
- SCHLUNK, H. 1966: "Sucinto informe de las excavaciones en Centcelles". *Noticiero Arqueológico Hispánico* núm. 8-9 (1964-65), 166-168, lám. 26-28.
- SCHLUNK, H./ HAUSCHILD, Th. 1962: *Informe preliminar sobre los trabajos realizados en Centcelles*. "Excavaciones Arqueológicas en España" núm 18.
- UDINA, F. 1951: *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X*. Barcelona.
- VILLANUEVA, J. 1851: *Viaje literario a las iglesias de España* vol XIX Madrid.

Làmina 1

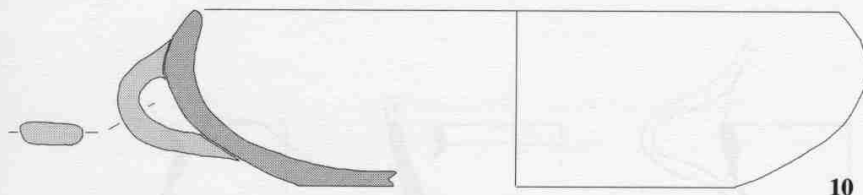

8

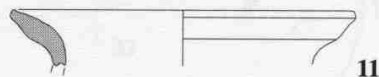

9

Làmina 4

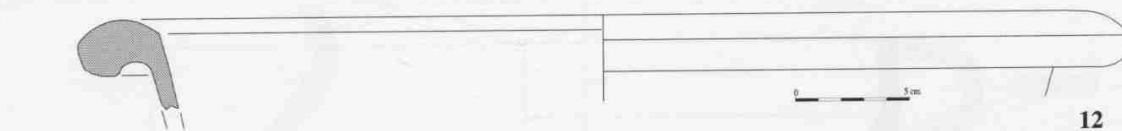
10

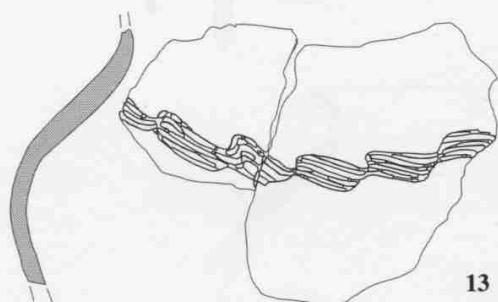
11

0 5 cm

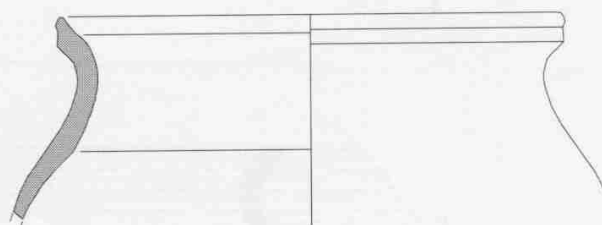
Làmina 5

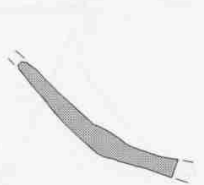
12

13

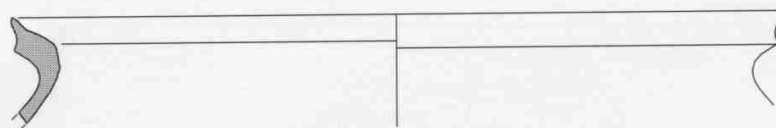
14

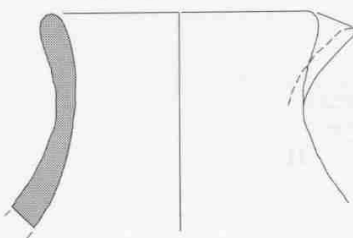
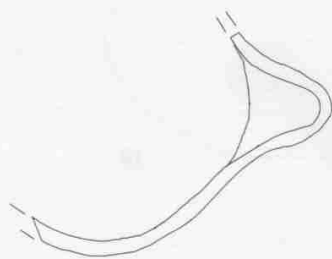
15

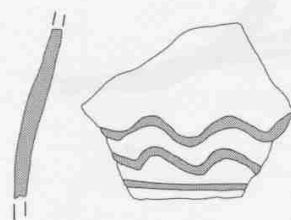
Làmina 6

16

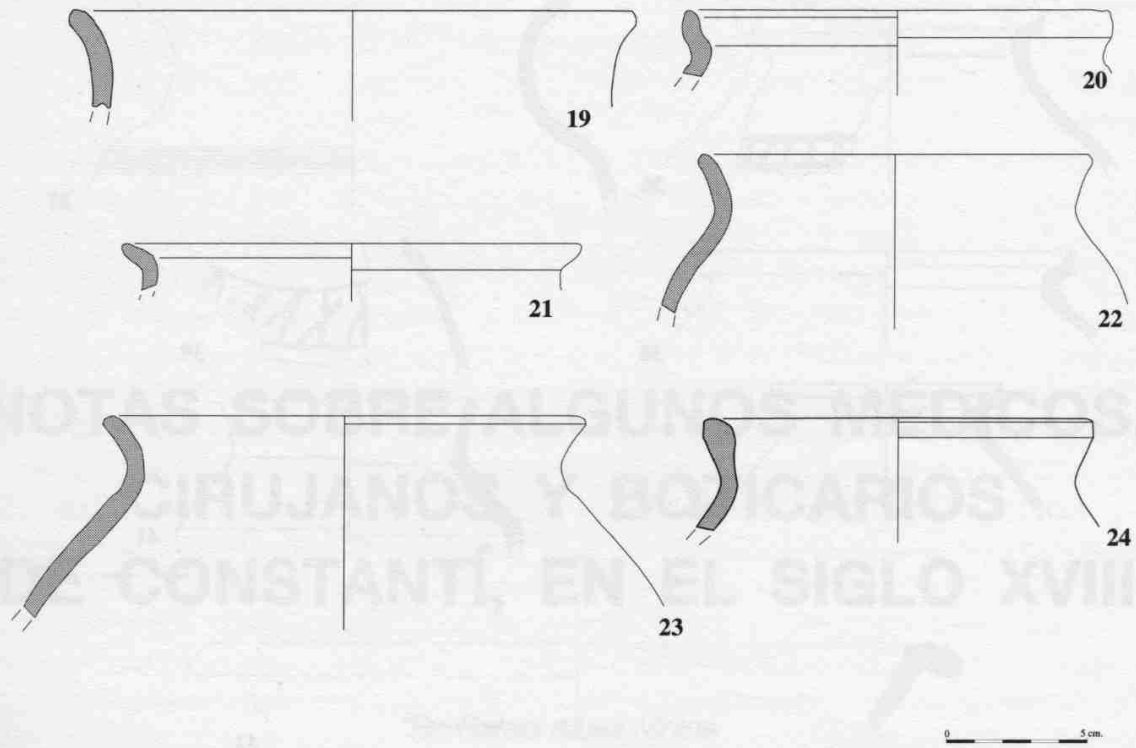
17

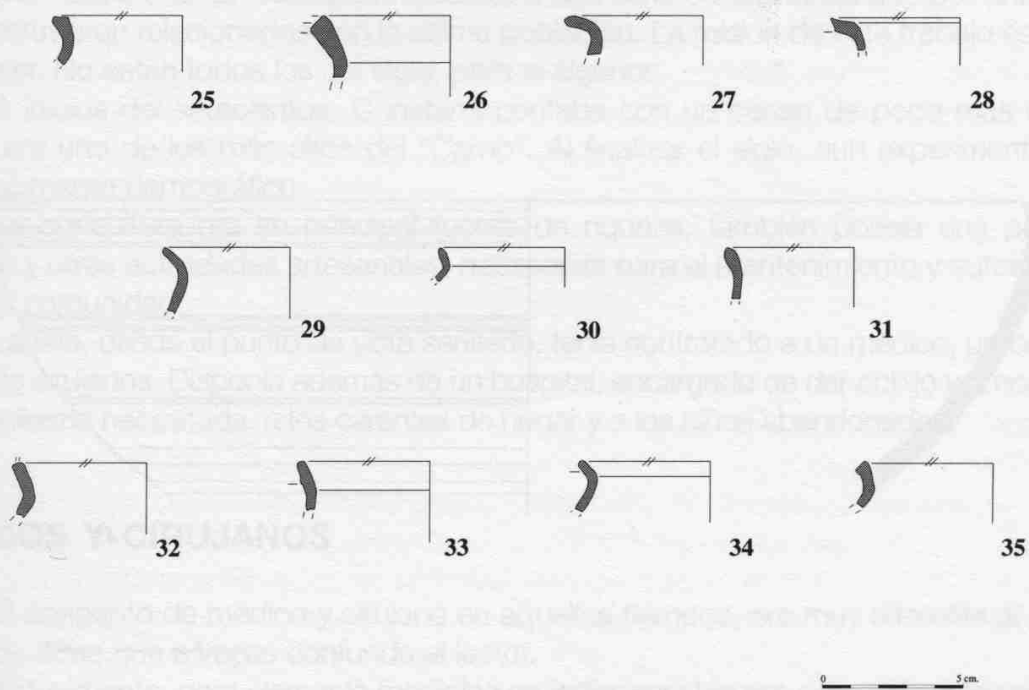
18

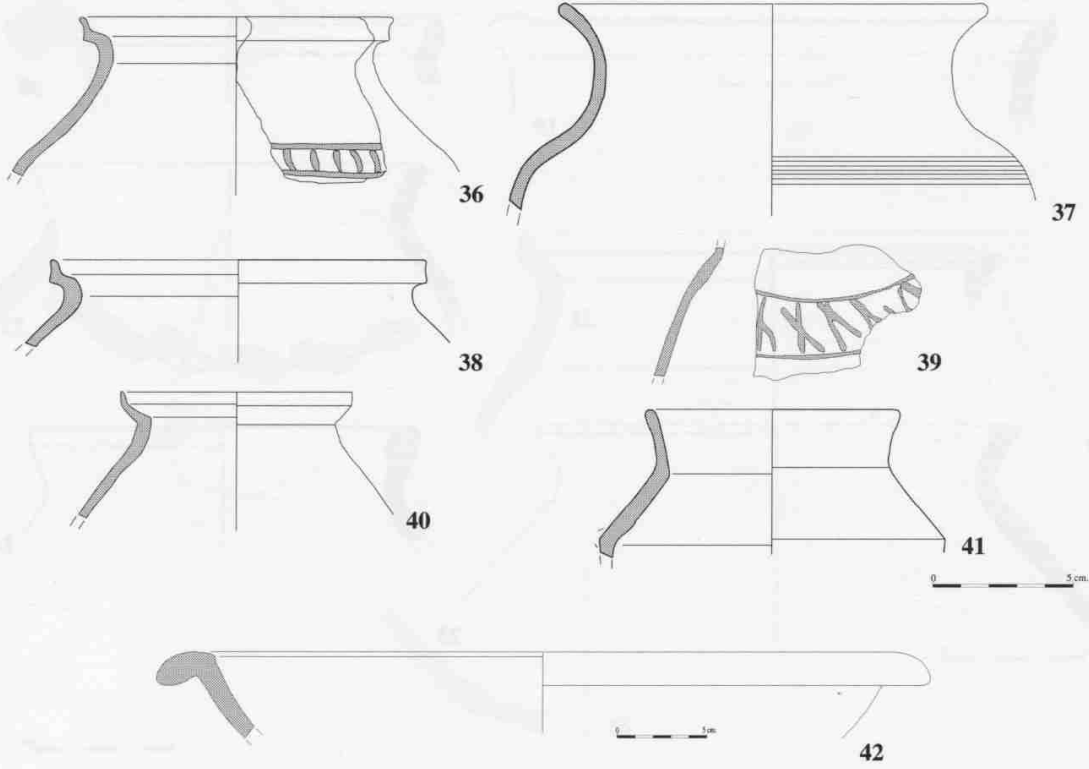
Làmina 7

Làmina 8

Làmina 9

Làmina 10

Làmina 11